

Dwór szlachecki

NAD NIEMNEM I PAN TADEUSZ

ROLA OPISU W POWIEŚCI

- ✘ ukazanie świata, na tle którego będą działać bohaterowie;
- ✘ przestrzeń jako element opisu emocji i uczuć bohatera - technika pejzażu mentalnego;
- ✘ opis przestrzeni jako jeden z elementów charakteryzujących bohaterów - technika milieu (pośredni sposób charakteryzowania bohaterów przez opis przestrzeni, w której żyją, najczęściej domu).

DWÓR SZLACHECKI

DWÓR I ZAŚCIANEK

Dwór w Korczynie

- dom drewniany, niepobielony, w stylu gotyckim, otoczony dominującą naturą;
- utracił swą dawną świetność, dawnej nie był wielkopański, ale dostatni i pełen życia;
- zarządzany przez Benedykta, który dba o niego, ale kosztuje go to wiele pracy i wysiłku;
- nieodnawiany;
- niedaleko Niemna
- jego wygląd świadczy o tym, że gospodarz jest pracowity, ale niezbyt bogaty

Opis realistyczny.

Dom Bohatyrowiczów

- obszerna zagroda; stajnia
- otoczony sadem;
- dalej rozciąga się przepiękny widok zagonów pokrytych bogactwem roślin;
- dom niski, szary, pokryty słomą, z gankiem (element dworku szlacheckiego) i dużymi oknami;
- niedaleko Niemen

Opis realistyczny z elementami idealizacji.

W obydwu opisach zastosowano zasadę milieu – domy charakteryzują gospodarzy – ludzi niezbyt majątnych, ale pracowitych i gospodarnych

Szeroka perspektywa epicka

dominacja podobieństw między przestrzeniami, np.:

- litewsko-białoruska prowincja (Kresy Rzeczypospolitej)
- swojskość krajobrazu
- dominacja natury nad cywilizacją (zabudowania stanowią jeden z elementów krajobrazu)
- harmonia między cywilizacją a naturą (np. domy są wpisane w krajobraz)
- przestrzeń kreowana przez naturę i działania człowieka (harmonijna koegzystencja)
- podobny układ rozmieszczenia budynków (wieś szlachecka w okolicach dworu)
- różnorodność form flory (rozmaite gatunki roślin, uprawne pola, łąki itd.)
- rzeka jako malowniczy element przestrzeni
- idylliczność (np. arkadyjski pejzaż pasterski)

Opis domu
(gospodarstwa)

dominacja podobieństw między opisywanymi zabudowaniami, np.:

- typowy dworek szlachecki
- typowe elementy architektoniczne (ganek, brama itd.)
- folwark szlachecki (np. ład, porządek, gospodarność mieszkańców)
- dom znajduje się w pobliżu zabudowań gospodarczych (rozmaite funkcje folwarku)

Opis szczegółów

- opis pozbawiony szczegółów przestrzeni domu
- skrótowość opisu
- zmiany zachodzące w domu wynikiem innego patrzenia bohatera (np. jego dorastania)
- dom istnieje „poza czasem” (mimo upływu czasu nie zmienia się, „nie starzeje się”)

- szczegóły wyposażenia domu i gospodarstwa świadczą o niszczącym upływie czasu (historii)
- wygląd wyposażenia domu świadczy o znikaniu tego, co jest znakiem obecności człowieka (Polaków)
- dokładny opis podkreślający wagę szczegółów
- realistyczność opisu

SOPLICOWO A KORCZYN

- ✘ Zestawienie tekstów odsyła współczesnego czytelnika do mitu Kresów, który stanowi jeden z fundamentów kultury Rzeczypospolitej. Zależności między dziełem Orzeszkowej a utworami romantyków są dużo bardziej złożone niż podobieństwa między rozwiązaniami fabularnymi – sięgają one do wspólnego dla wszystkich „kresowych” tekstów „doświadczenia utraty”, wynikającego z przeświadczenia, że opisany świat z każdą chwilą przestaje istnieć, pozostając jedynie śladem w pamięci.
- ✘ Teksty opisują tę samą przestrzeń w sensie topograficzno-kulturowym (prowincja litewsko-białoruska), która w świadomości Polaków XIX stulecia była tożsama z rajem (utraconym).
- ✘ Zestawienie fragmentów utworów ujawnia zachodzenie zmiennych relacji między naturą a cywilizacją: opisy przestrzeni ukazują proces zanikania śladów kultury polskiej na Kresach. Przestrzeń prowincji zasadniczo pozostaje bez zmian – te zachodzą w dziedzinie kultury i cywilizacji. Powieść Orzeszkowej, nawiązując do stworzonego po części przez Mickiewicza mitu Kresów, ukazuje niebezpieczeństwo zniknięcia kultury polskiej w obliczu historii XIX wieku.

POWIEŚĆ REALISTYCZNA A EPOS

	Epos antyczny	Powieść XIX-wieczna
świat przedstawiony	<ul style="list-style-type: none"> ▪ równoległe istnienie płaszczyzny boskiej i ludzkiej, przy czym świat metafizyczny jest nadrzędny wobec empirycznego ▪ rzeczywistość obiektywna, o utrwalonej, stałej i sakralnie umotywowanej naturze ▪ świat obdarzony nadrzędnym, metafizycznym sensem 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ świat empiryczny, bez ukrytego pierwiastka metafizycznego ▪ rzeczywistość pozbawiona sakralnego fundamentu ▪ świat rządony naturalnymi prawami przypadku i konieczności
stosunek świata przedstawionego do rzeczywistości pozaliterackiej	<ul style="list-style-type: none"> ▪ idealizacja – przedstawianie rzeczywistości lepszej niż realna ▪ wychowawczy wymiar idealizacji 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ realizm – przedstawianie rzeczywistości takiej jak w realnym świecie ▪ bezstronność przedstawienia
czas przedstawienia	<ul style="list-style-type: none"> ▪ opis przeszłości, próba ocalenia ważnej historii ▪ mityczność 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ opis teraźniejszości ▪ aktualność
stosunek narratora do świata	<ul style="list-style-type: none"> ▪ apologia (pochwała) przedstawionej rzeczywistości ▪ utożsamienie ze światem przedstawionym i jego prawami 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ często krytyczne nastawienie do ukazanego świata ▪ wszechwiedzący i wszechobecny narrator
bohaterowie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ szlachetni i wybitni, heroiczni lub nawet bosczy 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zwyczajni ludzie, tacy, jakich można spotkać w świecie pozaliterackim
język	<ul style="list-style-type: none"> ▪ uroczysty, podniosły, ozdobny i niezwykły język narracji – forma wierszowana i metryczna ▪ niezindywidualizowany język bohaterów 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zwyczajny, „przezroczysty” język narracji, na ogół pozbawiony ozdób stylistycznych ▪ zindywidualizowany język bohaterów

EPOPEJA NADNIEMEŃSKA – ZWIĄZKI NAD NIEMNEM Z PANEM TADEUSZEM W WARSTWIE FABULARNEJ

<i>Nad Niemnem</i>	<i>Pan Tadeusz</i>
Justyna i Jan	Tadeusz i Zosia
Dwór szlachecki - Korczyn	Dwór szlachecki - Soplicowo
Dwór w Osowcach – pałac arystokratki	Zamek Horeszków
Zaścianek Bohatyrowiczów	Zaścianek Dobrzyńskich
Spór Benedykta z Bohatyrowiczami	Spór o zamek i zajazd

Podobieństwa:

- ✘ zarówno Soplicowo, jak i Korczyn leżą na nadniemeńskiej Litwie; oba utwory rozpoczynają się szczegółowym, plastycznym opisem miejscowej przyrody –tła zdarzeń.
- ✘ podobieństwa natury kompozycyjnej i fabularnej : patrz poprzedni slajd;
- ✘ zagadnienia patriotyczne,
- ✘ szczegółowy opis życia szlachty litewskiej, jej zwyczajów i tradycji.

Różnice:

- ✘ Gospodarstwo Korczyn jest w gorszej kondycji niż Soplicowo, gdzie wszystkiego jest w bród. Soplicowo jest symbolem świetności stanu szlacheckiego, Korczyn zaś ukazuje moment schyłkowy tej warstwy społecznej –czas po powstaniu styczniowym, w wyniku którego polska szlachta poniosła ogromne straty ludzkie i materialne. Był to czas kształtowania się inteligencji; dawny styl życia szlachty stawał się anachroniczny: realia wymagały, by wszyscy zajęli się pracą, dlatego autorka z wyraźnym dystansem odnosi się do tych, którzy pracą gardzą (Emilia, Różyc, Kirło).
- ✘ Mieszkańcy Soplicowa żyją w harmonii z przyrodą, mieszkańcy Korczyna albo się od niej izolują (Emilia i Teresa) albo do natury podchodzą bez sentymentu (Benedykt).
- ✘ Korczyńscy są skonfliktowani (mąż z żoną, ojciec z synem), w Soplicowie natomiast panuje patriarchalny porządek i zgoda.
- ✘ W Soplicowie kultywuje się staropolską gościnność, natomiast Emilia i Benedykt tylko raz do roku urządzają spotkanie towarzyskie. Przez resztę czasu Emilia jest zamknięta w swoim saloniku, zajmuje się robótkami i prawie się nie rusza, Benedykt pracuje, Orzelski gra, Justyna biega samopas, a Marta usiłuje wprowadzić jakiś porządek dnia. Goście –inaczej niż w Soplicowie, gdzie każdy zna swoje miejsce –potrafią zachować się niestosownie (Kirło).Soplicowo stanowi ośrodek polskości, patriotyzmu. W Nad Niemnem tę funkcję pełni nie Korczyn, lecz zaścianek Bohatyrowiczów.
- ✘ Soplicowo żyje projektowanym powstaniem, a Korczyn i Bohatyrowicze żyją powstaniem styczniowym; pozostało im bohaterstwo dnia codziennego

EPOPEJA NADNIEMEŃSKA – ZWIĄZKI NAD NIEMNEM Z PANEM TADEUSZEM

- ✘ Mickiewicz opisywał dwór szlachecki w sposób poetycki, Orzeszkowa zaś prozą.
- ✘ dzieło Mickiewicza jest eposem, zgodnie z założeniami romantycznego synkretyzmu zawiera też elementy innych gatunków, w szczególności baśni. Utwór Orzeszkowej, świadomie nawiązujący do Mickiewiczowskiego poematu, jest jednak powieścią realistyczną, co pociąga za sobą zdecydowanie bardziej krytyczne nastawienie narratora do opisywanej rzeczywistości niż u narratora eposu.
- ✘ opis dworu u Orzeszkowej jest bardzo gęsty, panuje wielkie nagromadzenie szczegółów (głównie dzięki epitetom i wyliczeniom). U Mickiewicza znajduje się mniej szczegółów, za to widoczna jest dbałość o oddanie rysów najbardziej charakterystycznych. Orzeszkowa odmalowuje również wady, np. wylicza i opisuje zniszczenia, jakie uczynił w substancji Korczyna czas. W sposób naturalistyczny oddaje wygląd i charaktery mieszkańców dworu. W eposie Mickiewicza nawet czas jest łaskawy; jeśli jest coś starego, to i tak ma swój urok. Wady mieszkańców Soplicowa również mają swój wdzięk, są wybacalne.
- ✘ W Korczynie widać znamię niemiłego rozkładu także w stosunkach międzyludzkich. Opis przyjęcia na cześć Emilii jest wręcz karykaturą Mickiewiczowskich opisów uczyty, sposobu przyjmowania gości. Tutaj szlacheckość jest anachronizmem, ośmieszonym zmanierowaniem próżniaków, którzy oddają się tradycyjnym rozrywkom, są chorzy, nie odnajdują się w otaczającej rzeczywistości i stanowią ciężar dla zapewniających im byt (Emilia, Orzelski, Teresa dla Bogumiła i Marty). W Soplicowie panuje hierarchia oparta na starszeństwie, urzędzie, powadze; w Nad Niemnem – na tym, czy ktoś zrobił dobrą partię, czy złą, jak się ubiera i jaki jest stan jego posiadania. U Mickiewicza dwór szlachecki realizuje zasadę noblesse oblige (szlachectwo zobowiązuje) – stanowi ostoję dobrych obyczajów i pięknych tradycji; w Korczynie widać głównie zmaganie się z każdym dniem i brak dbałości o wspólne, codzienne rytuały.